

Török Ferenc NAPLÓRÉSZLETEK – ÉPÍTÉS- TÖRTÉNETEK

„Életem első nagy építészeti megbízásán dolgozom, foghíj beépítések a **Várnegyedben**: a Tóth Árpád sétányon, illetve az Uri utcában. Lajos bácsi – Dr. Gábor Lajos professzor –, más elfoglaltságai miatt, csak a legszükségesebb konzultációkon tud jelen lenni, ami ugyancsak próbára teszi kezdőmérnök gyakorlatlanságomat. Tárgyalások, levelezések az OTP-vel, a beruházóval, kivitelezői egyeztetések; mind olyan feladatok, amelyeket még nem igen végeztem. Munkám könnyítésére és a biztonság érdekében részfoglalkozásuként bekapcsolódott a tervezésbe Krajcerek Károly, az ÁETI főmérnöke, a pécsi klinikaépítkezések létesítményi felelőse.

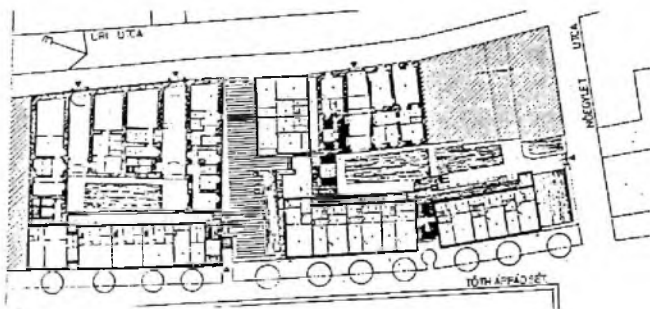
Karcsi bácsi igazi „baumeister”, ennek a szakember típusnak egyik legkiválóbb, talán utolsó mohikánja. Nagyon hálás vagyok neki, kezdő lépéseim örét, támaszát látom benne. A pontos és korrekt műszaki levelezést, az időben történő bonyolítást, a „rafinált határidő felemondás” lehetőségeit, a tárgyalási stílust mellette tanulmányozom.

De túl az adminisztráción, mesterségbeli tudása (különösen a hagyományos épületszerkezetek területén) is bámulatra készítet. Szemléletének lényegét néha „axiomákba” fűzi, amelyekből két lényeges törvény rögzítést érdemel. Nevezetesen a „Krajcerek faktor” illetve a „Krajcerek index” – ahogy tréfásan ő maga nevezte.

Az első lényege: minél több töréspont van egy épület tömegén (alaprajz, tető, stb.) annál nagyobb az épület „Krajcerek faktora”, amelynek növekedése fordítottan arányos a ház építészeti értékével.

Karcsi bácsi éppen ezért nagy csodálója az ókori görög építészetnek és kissé „bizalmatlanul” tekint például a gótikára.

Hasonlóan működik a „Krajcerek index” is, miszerint minél többféle anyag fut össze egy csomópontba, annál rosszabb annak műszaki diszpozíciója. Utálja az úgynevezett „könnyűszerkezetes technológiákat...” A művezetés csinját-binját is mellette sajtóltatom el. Csak egy példa.



Budapest I. Tóth Árpád sétány 28-29-30. OTP lakóházak

Alig fordultunk ki a vári fedett lépcsőből és tartottunk a sétányon az építkezés színhelyére. Karcsi bácsi messziről iszonyatos káromkodásba és hangos ordításba kezdett. Amikor az épülő falak alá értünk, már az összes kőműves az állvány pallókon tolongott és riadtan tekintett alá, a kiabáló-hadonászó pulykavörös emberre. Rögtön előkerült Kutasi József építésvezető (egyébként kiváló ácsmester) is.

– Hol tanultak maguk kőfalat rakni? Volt már a kezükben terméskő? Megnézte valaki a tervrajzokat? – záporoztak a kérdések.

Majd fogta magát az öreg, ingujjra vetkőzött és elkezdett falazni. A munkások egyre nagyobb tisztelettel sereglettek köré. Azt hiszem örök időkre látni lehet majd a Tóth Árpád sétány 30. ház földszinti kőfalán azt a felületet, amely Krajcerek Károly keze alatt épült.” (1964.)

„Folyik a **tiszaberceli** templom építése. Vörösberényi nyaralásomat kellett megszakítani Varga Béla plébános távirata miatt. „Ferikém azonnal gyere, mert kiver a nép a faluból.”

Rögtön utaztam: Béla már várt az állomáson és kezdte pergetni a történeket. (Közbevetőleg meg kell említenem, hogy a felújítási tervek, talán az elsők között fogantak a vatikáni zsinat liturgikus térkövetelményeinek még alig-alig deklarált szellemiségében.)

Az emberek abbahagyták a munkát – panasolta az atya – fejemhez vágta, hogy mindent ki akarunk szórni a templomból és a régi dolgok helyett k...kat pingálunk a templom falára. Fel fognak jelenteni a püspöknél!

Na ennek fele sem tréfa; úgy láttam az emberek nem értették, illetve nem látták a tervismertetés-kor, hogy valójában mit is akarunk.

Kértem Bélát, hogy másnap estére, harangszó után, hívja össze a hangadókat, no meg a képviselő testületet.

Talán soha ennyi ember nem szorongott még a falusi barokk templom csarnok-terében. A fél falu összefutott. Ekkora érdeklődés láttán kissé szorongva mentem fel az öreg szószékre. Az első sorban ült Imre bácsi, a templom kurátora. Őt szólítottam meg:

– No Imre bácsi, van-e maguknál fürdőszoba?

– Van, válaszolta.



- Hát zongora van-e?

- Miért kérdezi a mérnök úr? Hiszen járt nálunk, még a kis unokámat is hallgatta játszani.

- Tudom! Azt is örömmel tapasztaltam, hogy mindenki igyekszik megújítani otthonát, portáját. Csak azt nem értem (és akkor már ordítottam), hogy miért éppen az Isten házáat akarják évszázados mozdulatlanságban, korhadt berendezések, izléstelenül festett giccs szobrok, értéktelen mázolómaniók között tartani. Miért?

Nagy csend lett, még a levegő is megdermet az emberek feje fölött.

- Nem mérnök úr, ezt nem akarjuk - állt fel az öreg és kotorászva előhúzott egy zsákot maga mögül -, de azt sem szeretnénk, ha ezeket az emlékeket szemétre szórná a nagy újítás miatt.

A zsákból két kis szobrot, néhány emléktáblát, gyertyatartót rakott a padlóra.

- Ezeket nagyapámék adták adományként. Nevük és imájuk itt hátul látható.

Lejöttem a szószékről és kézbe véve az egyik emléktáblát hangosan felolvastam a néhai „donátor” hálaadását. Az ima, a szándék új minőségbe emelte előttem is az egyébként „silánynak” látszó tárgy emlékét, ami természetesen méltó helyre visszakerült a templomtérbe. Én pedig megtanultam egy életre, hogy az ÉRTÉK sok összetevőből rakódik... (1966.)

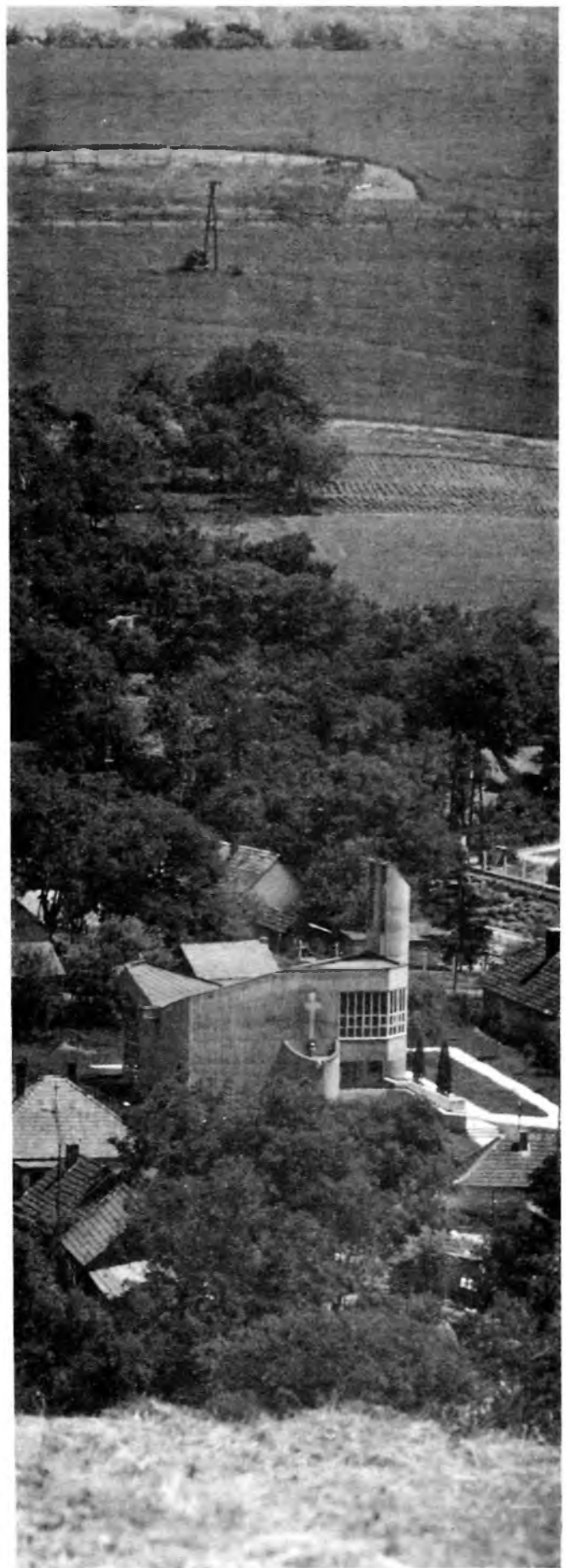
Máriapócs 1968 - Nagyboldogasszonyi búcsú. A sűrűn hömpölygő sokadalomból valakik a nevemet kiáltják: Török mérnök úr!

Fürkészve indultam a hang irányába és lassan felfedeztem a tiszaberceliek zászlós csoportját. Kitérő örömmel köszöntöttük egymást; az asszonyok pedig egymás szavába vágva dicsérték megújult templomuk szépségét, hangoztatván, hogy... bizony már nem is igen tudnánk más templomban olyan otthonosan imádkozni.

Nem mondom, jól esett a dicséret, amely egyben ráébresztett az építészet felelősségére, tudatformáló erejére."

„Öreg este volt már, amikor megérkeztem **Nemes-hetésre**. Az éjszaka puha takarója borult a falura; csend volt és sötét. Az utcák és házak udvara kihalt, de égő fáklyaként messziről világított a „templom-domb”, ahogy a hetésiek nevezték a kis halmot a falu közepén. Húzott, vonzott magához a fénycsóva. Meggyorsítottam lépteimet és a végén már futva értem a domb aljára.

Csodálatos látvány fogadott. Hatalmas árbócokra szerelt reflektorok világították be az egész területet, amely megbolydult méhkaszhoz hasonlóan, nyüzsgő embersokasággal volt tele. Fény-árnyék kontrasztban játszó állványerdő az épület körül, bizarr öslényként magasodó szállítószalagok „nagyhasú” betonkeverő gépek és a záró födém deszka zsaluza-tán Kálmán Attila, mint mesebeli kalózkapitány irányította népét. Cement-zsákolók, kavics-lapátolók, acélhuzal hajlítók és a háttérben apró tüzek, füstölgő kondérokkel és gulyás-paprikást főző asszonyokkal.



Golding híres regénye, a Toronyépítés középkori látomása elevenedett meg szemem előtt.”(1975)

„Az **edelényi** templomot rakacai kőből építettük. Kékes-szürke színekben játszó, fehér erezetű, csodálatosan szép kemény mészkő. A szomszédos községben, Rakacaszenden „bányásszák”, illetve robbantják és szállítják Németországba vasúti talpfák közé! A kőművesek sehogyan nem akarták megérteni, hogy ezt a követ nem fűrészeljük, nem pattintgatjuk, hanem ahogy az Isten adta, természetes állapotában helyezzük a falba. Hiába készítettem minta faldarabot, magam válogatva és helyezve el a köveket, ők mindig formálgatták, hogy téglaszerű legyen. Kinomban mentő ötletem támadt. „Emberek – kiáltottam – akinek a munka végén a legkevesebb kötőrmelék van a lába alatt, az kap tőlem egy liter pálinkát”. Az ígért többet ért minden bemutatónál. Attól kezdve nem volt kőkopácsolás, csodálatosan emelkedett a fal és meglepő gyorsasággal; csak „fájront” végén nem tudott senki felállni – no nem a fáradtságtól – hanem a pálinkától.” (1980)

„Rakaczky Mihály edelényi paróchus mellett az építkezés lelke, legfőbb szervezője Veron néni volt. Hajnali négykor már kerékpárjára pattant a munkára jelentkezők névsorával és sorra járta a



Az edelényi görög katolikus templom és építői. Az előző oldalon a nemeskéri római katolikus templom



házakat. Voltak olyanok, akiket az ágyból seprűzött ki, de senki sem volt, aki ellene mert volna szólni. Reggel hat órára összerterelte „nyáját” és indulhatott a munka.

Az oltárkö beállításakor Őt állítottuk a fotó főhelyére, aki példamutató alázattal, összekulcsolt kezekkel, hálakönyveket hullajtva térdelt a kötőmb mögé.” (1981)

„Egyházközségi gyűlés. Az **ábrahámhegyi** hívek – láthatóan nem nagy lelkesedéssel – hallgatják az építész „koncepcióját”; miszerint az építendő templom helyszíne a község közepén emelkedő „Bök-hegy”. Ezt kívánja a táj és a Balatonfelvidék építési hagyománya: Tihány, Szt. Mihály, stb. Itt-ott ellentmondó hangok: „Öreg, fájós lábaimmal menjek fel a hegyre!?” Nem vettem komolyan. Néhány nap múlva kétségbe esetten hívott fel Szerenka Miklós plébános úr, hogy távozásom után kitört a forradalom, nem fognak a hívek pénzt adni a hegyi építkezéshez. Ezért tőlem függetlenül – ne haragudjak – máris vett egy telket a falu közepén. Ott fogunk építkezni.

Nagyon letörtem! Különösen, amikor a megvásárolt falusi, „fésűs” elrendezésű telken, egy keskeny, mély földszakasz szélén üldögéltem. Nem tudtam levenni a szemem álmaim helyszínéről, a szemközti Bök-hegyről. Mit kezdjek ezzel a „lakóház” telekkel, szomszédságban a falusi házakkal? És ekkor



Ábrahámhegy, római katolikus templom metszete

lassan rájöttem valamire; az építő közösség igazára! Tihány, Szt.Mihály-hegy templomát egészen más hatalmi és gazdasági helyzetű Egyház építette a „magaslatok tetejére”. A jelen állapotok (1984) „egyházképét” sokkal inkább tükrözi ez a mély, keskeny, általam nem díjazott telek, itt a falu közepén, beekelődvé különböző minőségű házak közé.



Ábrahámhegy, római katolikus templom helyszínrajza és keleti nézete



Rögtön megfogalmazódott bennem a templom eszmei programja is; nem „katedrális” hanem jó értelemben vett „betlehemi istállót” kell tervezni.

„1988. szeptember 8. Meghalt dr. Nagy Árpád gyáli plébános. Személyében az Egyház egy kiváló papját, a közösség a „Jó Pásztort” veszített el. Mellőlem pedig eltávozott a kedves barát, a kiváló mecénás.

Tegnap este még felhívott telefonon. Németországból érkezett haza, telve lelkesedéssel, alkotóépítő igyekezettel közös munkánkkal, a **felsőpakonyi** templommal kapcsolatosan. Találkozóként a másnapot, szeptember 8-át, Kisasszony napját beszéltük meg. A kitűzött időpontra megérkeztem Gyálra. A plébánia szokatlan csendjéből Mária, a testvér lépett elő könnyes szemekkel és vezetett be a dolgozószobába, találkozásaink színhelyére. A földön, teljes papi díszben, kiterítve feküdt Árpád, kezében rózsafüzér, lábainál égő gyertyák. Egyszerűen nem hittem a szememnek. Fülemben még visszhangzottak a tegnapi est szavak, a jókedvű kacagás, valószínűtlenné téve a látványt. Éjszaka szívgörcs végzett vele – szólalt meg halkán Mária.

Szívgörcs – a nagyszívű emberek „kaszása”!



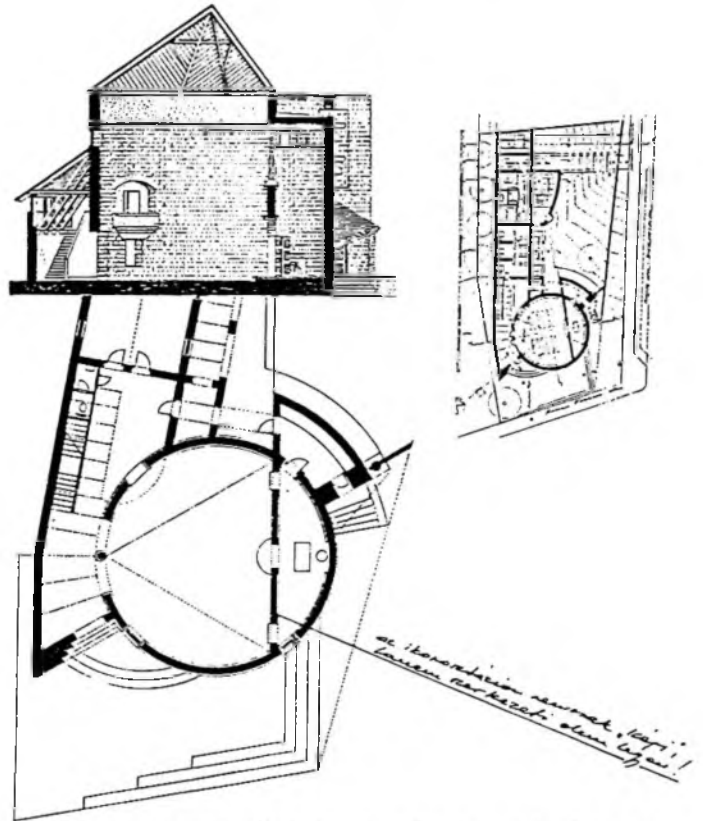
Felsőpakony, római katolikus templom

Árpádtól kaptam meghívást 1987-ben a felsőpakonyi templom tervpályázatára. Ismeretségünk új keletű, de gyorsan mélyülő barátság volt, nagy vitatkozásokkal egyházzal, közösséggel és természetesen az építészetről. Szakmai kérdésekben is teljesen otthonos volt, hiszen egész életében épített; templomot, plébániát, embert és közösséget.

Pályatervem első díját is a rá jellemző módon indokolta: Nem a tervet, hanem a vonalak mögött meghúzódó szellemi és emberi magatartást rangsorolom (tuk). Az épületen még sokat fogunk vitatkozni, de elveidből velem szemben se engedj!

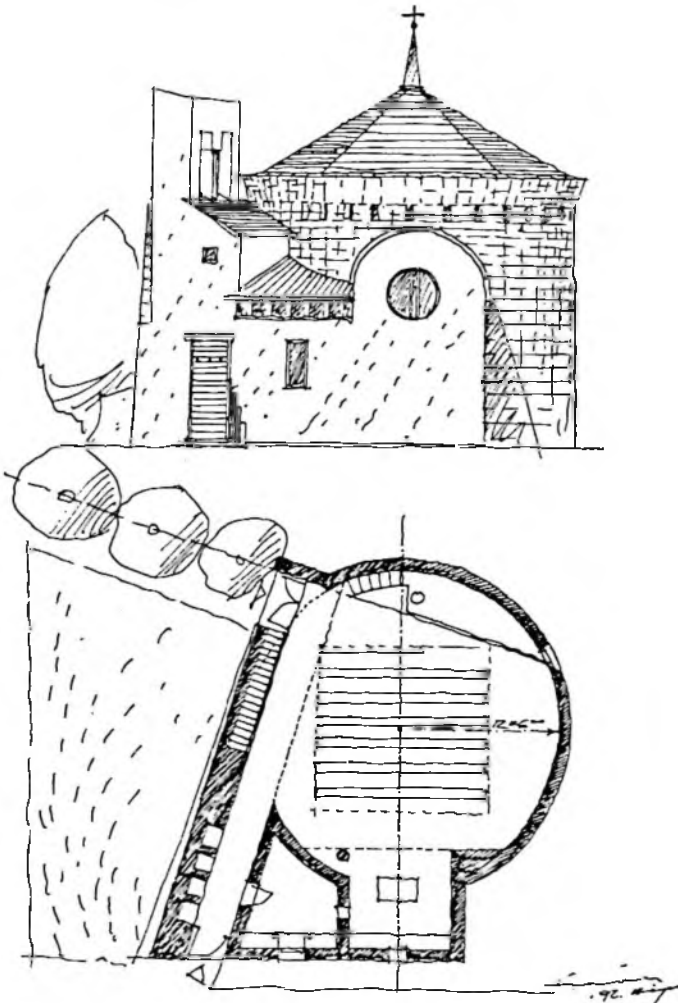
Nincs többé vita. Nyugodjék békében!”

Kazincbarcika, görög katolikus templom, alternatív terv



Hagyomány. Az edelényi görögkatolikus templom építéskor érintett meg legmélyebben ennek a szónak eszémi jelentősége. A bizánci szertartású katolikus közösségek éltető és megtartó erejének ismertem meg. Ragaszkodás az ősi hagyományokhoz: nyelvben, ikonográfiában, liturgiában. Megmaradásuk záloga volt ez a ragaszkodás. Görögországi tanulmányutamon megtapasztaltam, hogy az építészetben mennyivel összetettebb probléma a hagyomány. Többről van itt szó, mint bizonyos szimbólumok és ikonográfiai jelek verbális ismétléséről. Attól egyetlen ma épült görög ortodox templom nem lett jobbá, hogy alaprajza nyolcszög elrendezést mutat. Mint ahogy hét darab vasbeton földemgerenda – ha építészetileg és formailag rossz – nem lesz jobbá, hogy bizonyos szemszögből a Szentlélek hét ajándékát látják meg bennük egyesek. Mélyebben kell keresni azokat a jeleket, amelyek anyagba és formába öntve ennek a tartalomnak valóban művészeti értékkel bíró megjelenítői. A hagyomány élő értelmezése nem pótolható egyfajta felszínes „számmissztikával”. Félreértés ne essék, nem szándékom a szimbolika lejárátása. Ellenkezőleg, a felületes értelmezésektől szeretném megvédeni. (1988)

Nyársapát, római katolikus templom terve. Közélemben Árpád-kori kolostor romjai



HÍREK

A Kós Károly Egyesülés 1992. évi konferenciáit a Lajosmizse melletti gerébi kuriában tartotta. A Minőség Vegyipari Kiszövelkezet által szervezett őszi találkozó meghívója az alábbi gondolatokkal indította az összejövetelt:

„Miközben régi közösségi formák széthullásukban démonikusán élik ki magukat, elszietett fejlődési törekvések akarnak helyükbe nyomulni.”

(A. Rouveni)

Nyugat-Európa a mai napig nem tudott megszabadulni a központilag irányított egységes állam modelljétől, így nem volt képes az emberek valódi szükségleteinek megfelelő szociális forma megteremtésére.

A bolsevizmustól megszabadulni akaró Kelet-Európa országában a régi világ intézményei széthullóban vannak. Az emberek megkísérelnek a káoszból új, életképes közösségi formákat teremteni.

A szeptemberi rendezvény keretében az Egyesülést létrehozó és működtető cégek élet-történetéből kiindulva megpróbálunk kérdéseket megfogalmazni és utat találni elsősorban arra vonatkozóan, hogy hogyan tudunk olyan munkaközösséget létrehozni, mely egyaránt megfelel a modern munkamegosztásos világ-gazdaság követelményeinek és az együttműködő emberek belső törekvéseinek.

A téli konferenciát a KVADRUM Építész kft szervezte és így fogalmazta meg az összejövetel célját:

Mostanság egy ideje, ha az ember ismerősökkel találkozik, vagy akár barátok között van a beszélgetés előbb utóbb egy téma köré kezd fonódni. Ez a téma a pénz. Hogy van-e, elég-e, miért nincs, hol van... Körbejárjuk, elvetjük aztán újra előkerül.

Ugyanúgy pénzről van szó akkor is, ha az ország dolgairól hallunk, sőt a politikai csatározások mögött is leginkább ez búvik meg a hatalom kérdéseivel összevegyülve.

A társadalom, a közélet, de legfőképpen a politika e körül forog, s mindig úgy tűnik kevés van belőle.

Eufóriás reményeink múltban vannak. Azzal tudunk csak kezdeni valamit, amire rátalálunk, ami megvan. Korábban megfogalmazott céljaink egyre aktuálisabbak.

El kell kezdenünk településeink újjáépítését. Célunk, hogy a főépítési tevékenység az ország településein megszerveződjön egyre sürgetőbb. Be kell vonnunk ebbe a munkába sok más területen tevékeny embert és még többet kell megismertetni vele.